

Noppeid Rainise Castagnola-aja ülestähendustest

Hannes Korjus*

„Nüüd Teie lähete jällegi ilma, lähete kaugele. Teie, võib olla, astute omade jalgadega varsti Italia unistuste maale ehk Schweitsi mägestiku harjadele. Teie olete suur mees Konrad, Teie olete kõva mees, Konrad!“¹

1.

Läti kirjaniku Jānis Rainise (1865–1929) pagulusperiood Castagnolas (Šveitsis) kestis 1906–1920. Oma Castagnola-meeleolude raamatuks vormimiseks otsustas Rainis 1926. aastal uuesti Castagnolasse naasta. Tulemuseks oli raamat pealkirjaga „Castagnola“, üks Rainise üsnagi harvu proosateoseid (Rainis kasutas proosat „Castagnolaga“ samal ajal (1926–1927) kirjutatud Turaida Roosi-näidendis „Armastus on tugevam kui surm“, pärast „Castagnolat“ oli Rainisel veel puht-päevaraamat „Palestiina reis“ (1929), mille käsikiri asub Riias Kirjandus- ja muusikamuuseumis). Rainise Castagnolasse sattumine ei olnud kaugeltki ettemõeldud „suur reis“ ehk *Grand tour*. „Castagnola“ kontekstis ei saa jätta mainimata Rainise itaalialiku hõnguga värssromaani „Dagda viis skitsivihikut“ (1920–1925), mille kohta autor on öelnud, et tegemist on pagulase Dagda skitsivihikutega, kriitikud on „Dagda viit skitsivihikut“ pidanud Rainise lüüriliseks autobiograafiaks. „Castagnola“ on justkui „Dagda viie skitsivihiku“ „lõpp-akord“: „Castagnola“ avaldati 1927. aastal, paar aastat pärast „Dagda viit skitsivihikut“. „Castagnola“ ilmus esimest korda läti keeles 1927. aastal. Rainise eesti keelde tõlgitud teostest võiks nimetada näidendit „Joosep ja tema vennad“ (tlk. Karl Aben, Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1928); 1965. aastal avaldati kahekõiteline Rainise teostevalimik (näidendid, luuletused; tlk. Karl Aben). 1984. aastal ilmus eestikeelsena kirjandusteadlase ja kirjaniku Jānis Kalniņš biograafiline romaan „Rainis“ (tlk. Oskar Kuningas, värsid tlk. Karl Aben, Ain Kaalep, Astrid Kabur, August Sang ja Paul Viiding). „Castagnola“ toob lugejateni „teistsuguse Rainise“ – „[– –] sest „Castagnolat“ on pea võimatu Rainise varasemate teostega võrrelda. Raamat on „kõrvalhüpe“ – see on loodud sellise žanri traditsioonist lähtudes, mida Rainis polnud enamalt viljelenud.“²

Castagnola ilmub Rainise ellu 1905. aasta revolutsioonisündmuste ning 1897. aasta vangistuse ja Vjatka-asumise (kuni 1903) „päraldisena“ – 1905. aasta lõpus on poeedipaarist elukaaslased Rainis ja Aspazija sunnitud pagulusse lahkuma, esimeseks elupaigaks saab Zürich, hiljem Lugano järve ääres asuv Castagnola. Lätimaale naastakse 1920. aastal.

Rainis teavitas romaanikirjutamise kavatsusest 1926. aastal.³ Kuid „Castagnola“ ei olnud see romaan, millest Rainis aimu andis. Läti kirjandusavalikkuses ei ole „Castagnolat“ peetud Rainise luuleloominguga võrdväärseks, aga ometi on sellest raamatust – oma-

* Hannes Korjus (1965), tõlkija ja ajakirjanik, hannes@td.lv

¹ R. Roht. Igaveses labürindis. Tartu, 1913, lk. 42.

² E. F. Rozenbachs. J. Rainis. Kastaņola Pa atmiņu pēdām otrā dzimtenē. Ar A. Prandes gleznu un zīmējumu attēliem. A. Gulbja apgādība. Rīga, 1928. 163 lk. Vt. Latvju Grāmata 1928, nr. 4, lk. 243.

³ J. Rainis. Runas un intervijas. Rīga: Zinātne, 1993, lk. 260.

Vaade üle Lugano järve Castagnola mägiselle ümbrusele, mis kajastub Rainisel Klaasmäena (F. R. Kreutzwaldi ennemuistse jutu aineil kirjutatud värssnäidendis „Kuldratsu“, 1910).



laadest Rainise *töotatud maast* – hiljem tärganud suisa „„Castagnola“-müüt“.⁴

Rainis on „Castagnola“ selgituseks määratlenud seda teost kui teekonda „teise kodumaa mälestusradadel“. Ning „Castagnola“ avaluuletuses kajastub see pendeldamisena esimese ja teise kodumaa vahel,⁵ mis päädib hoopiski kauguskumas tärkava kolmanda kodumaaga – pärismaaga. Rainis on oma eeltoodudki ajesiselgitanud: „Nüüd tundub mulle kummaline, mida ma sealt Castagnolast otsisin? Ei, mind seal küll polnud. Ma ei olnud ju Castagnolas, vaid hoopiski Castagnola oli minus. Seal on ta praegugi, ja sinna ta jääb.“⁶ Castagnola-ahvatlus ei jäänud hiljem ainult Rainise pärusmaaks – „Kui lätlastel on välismaal mõni koht, kuhu nad palveränduritena naasta võiksid, siis on selleks Castagnola. See meenutab igapähele, et isade pajatused möödunud aegadest pole pelgalt legend.“⁷ Castagnola kujuneb aegamööda omalaadseks ajendiks, et käia neidsamu Rainise Castagnola-radu,⁸ kogemaks Castagnola „*hävitatavat või õnnistavat*“⁹ väge¹⁰ või hoopiski *kiretust*. („Kuivõrd palju Castagnola Rainisele tähendas, on teada. Kuivõrd vähe Rainis Castagnolale tähendas, ei tihata küsida. Vististi jäädakse seda maad päikese all, Rainise päikese all, alati pelgalt ühepoolselt armastama.“¹¹) Paula Jäger-Freimane on oma 1955. aasta kirjutises „Paguluse needus ja õnnistus“ tõdenud: „Rainis ei olnud ainuke 1905. aastal vahistatu või pagulusse läinu, ning ka mitte ainuke vaimuinimene või luuletaja, kes paguluses Lätist kirjutas või luuletas, – ent kummatigi sai just temast ainuke. Teised sättisid end Uues Maailmas päriselt elama või naasid mõne aasta möödudes Põhja- ja Öhtu-Euroopast Lätimaale normaalset elu elama, ent Rainis ja Aspazija jäid võõrsile, põdedes seal parandamatut kodumaagitsust. Rainis pidanuks oma erakondliku kuuluvuse järgi olema internatsionalist, ent paguluse needus kasvas temast Läti suurima rahvusluuletaja.“¹² Rainise Castagnola-perioodi ülestähenduste allikaks on tema päevikud, kasutatud on 1986. aastal ilmunud Rainise „Kogutud teoste“ 24. köidet, kus avaldati justament Rainise Šveitsi-perioodi hõlmanud päevikud.

⁴ E. Lāms. Raina atmiņas un iespaidi par „otro dzimteni“: „Kastagnola“ (käskirjas).

⁵ Rainise luulevalimiku „Dagda viis skitsivihikut“ (esmatrükk 1920) III vihik on samuti pühendatud pagulase unistusele „kahe tee vahel“. Tõlkija märkus.

⁶ J. Rainis. Kastagnola. Kirjastus Atēna, 2011, lk. 138.

⁷ O. Gobiņš. Atklājumi, apmeklējot Raiņa un Aspazijas trimdas mājokli. – Laiks, 07.11.1964.

⁸ E. Ogrīņš. Pa Raiņa pēdām. – Brīvība, 1.10.1955.

⁹ P. Jäger-Freimane. Trimdas posts un svētība. – Laika Mēnešraksts 1955, nr. 1, lk. 22.

¹⁰ M. Ausala. Trimdinieka spēks. – Londonas avīze, 28.02.1986

¹¹ M. Zālīte. Latvieši pasaulē. Forums Lugano 11.–15.04. 1990. gads. – Karogs 1990, nr. 8., lk. 196.

¹² P. Jäger-Freimane. Trimdas posts un svētība. – Laika Mēnešraksts 1955, nr. 1, lk. 22.

2.

Rainise Castagnola-aja ülestähendustest

10.05.1906

Eile tõusime esmakordselt, viimaks, juhuslikult, Monte Bre-le. Väsimus. Rahutu uni. Peaaegu ilma unenägudeta. Rasked mõtted, kuid surun maha.

I.-I¹³ ärritusest tingitud peavalu.

Ülessoojendatud lõuna, hea.

Loen pealiskaudselt, keskpäigast: „Macrobotik oder die Kunst das menschliche Leben zu verlangern“, „Cide“.

Pärastlõunal korrastame käsikirju.

Ärritun.

Hakkan oma asju korrastama.

Sean endale mapid: romaaniks, elulooks, eeposeks, koomiliseks eeposeks, vene draamaks. Eluloo tarbeks hakkan pidama päevaraamatut, see peab olema lühike nagu arveraamat. Kirjutada tindiga ja selgelt.

Pärast lõunasööki istume kodus. Schlaffheit.



Rainis ja Aspazija 1906. aastal Castagnolas.
Repro

11.05.1906

Väsinud. Päike.

Töötan natuke eeposega.

Õhtul tülitseme küttepuude pärast. Tahan rõhutada, et pole tarvis lasta ära harjuda.

In. väidab, et me oleme alalõpmata külmas. See on harjumatuses. Me oleme verevaesed. Aga pole tarvis lasta kütmisega üha rohkem ära harjuda. Kogu õhtu sajab vihma. Hästi. Lepime ära.

13.05.1906

Olin suur, nüüd alam; ta alamaks oli, alamaks jäi; mu langemise läbi pole tõusnud. Kas mind keegi ei kaitsegi nende seast, keda söötsin ja jootsin, keda aitasin, kui nood palusid, keda salamahti aitasin, keda nimetasin sõpradeks. Keda vaimselt toitsin.

Inimesed on tõeliselt suured vaid siis, kui neile pole tühjaks sõnakõlksuks kõik aated, heasüdamlikkus, inimlikkus. Ainult nemad pürgivad ideaalse tuleviku poole. Tühised on täis igasugust elajalikkust, mida suudavad taltsutada pelgalt õnnelikel joovastushetkedel; nooruses või kõikehaaravas erutuses.

Peab olema füüsiliselt ja vaimselt tugev, et vastu pidada kogu sellele väiklasele vaenule ja kadedusele, peab looma endale meeldivalt rahuliku kirjutamisatmosfääri, ning veel ennast toiduga kindlustama. Torquato Tassol viimast kahte muret polnud. Need on uue aja, kapitalismi kaasused. Milline on meie päevil luuletaja tragöödia?

22.05.1906

Suurmehed elavad alles surmajärgselt, elus on neil kasinalt mõistjaid ning ohtralt kadetsejaid. Surma

¹³ S. Viese. Ilu ja suurus. – Looming 1990, nr. 9, lk. 1232, tõlkinud Ita Saks: „Ühes läbikirjutatud draamakatkendis osalevad kaks noort — Ins ja Ine. Ins ajab taga suurimat elutarkust ja tahab minna ussisohu, tütarlaps ei lase tal minna, aga kui Insi ei saa enam tagasi hoida, ohverdab end ise ussidele, et noormees jõuaks lähemale oma eesmärgile, mida võib saavutada ainult kõige suuremate hingevaevade ja vaimsete katsumuste läbi. On tähendusrikas, et selles katkendis on luuletaja oma kangelasi varustanud nimedega, millega Rainis ja Aspazija olid end ise nimetanud perekonnaelus.“

järel antakse nende suurus neile andeks, sest seda võib kasutada relvana elavate vastu, kes hakkavad suureks saama.

04.06.1906

Konsekventsus on kõik. Teada, mida tahta ning mida teha – see on põhimõte ja programm. Need tuleb lõpuni viia. Kui need on väärad, siis tuleb vähemalt meeleepetud lõpuni viia, jõuda arusaamisele, et tee viib sohu, ning seejärel julgelt tõe vastu astuda. Mitte laskuda mitte mingisugustele kompromissidele inimliku härdameelsuse pärast, peljates, et ega äkki mitte ebahumaansiks ei peeta. Põhimõtteline, konsekventne kalkus on härdam, valutum kui härras mittekonsekventsus, koera saba on parem ropsuga maha raiuda, kui juba tunnistatakse, et see on tarvilik.

Kas väikerahvaste olemasolu on vajalik? Kui mitte, siis konsekventselt ära hävitada, ilma haletsuseta. Kui vaja, siis nõndasamuti, ilma haletsuseta kasvatada, mitterõõstetud sotsialismile vastu.

10.06.1906

Las kadugu kõik: mu sõbrad, mu arm, isegi mu rahvas; las jäägu pelgalt mu töö, ning kui see ka tulevikuni ei kesta, tahan ma seda teha, selline on mu elu.

21.06.1906

Marx on töötaja, Engels leidja, samal ajal Darwin on ka suur töötaja. Samuti Goethe, aga see on ühtaegu ka leidja.

Töötajail pole looja-fantaasiat, nood on pelgalt suured käsitöölised.

Rahvas seab neid leidjaist ülemaks: jumal töötleb kuradi avastatud elajaid.

31.10.1906

Maa kõneleb pelgalt hingehõllanduste läbi, teist keelt tal pole. Nagu rahvalgi. Pole nn. rahva häält, sest igaiüks tõlgendab tolle hämuseid helisid, tundmusi ning vaistlike toiminguid ja liigutusi omatahtsi. Rahvas kõneleb pelgalt juhtide suu läbi.

18.11.1906

Enne tuli tsensuuri tõttu välja jätta meeleepärased luuletused, nüüd tuleb vastumeelsed sisse panna.

11.12.1906

700 aastaga puhkeb õitsele imeline Victoria regia – blaaue Wunderblume.

Saja aasta järel tõuseb mäetippu kord nõiutud neitsi, pärib: arva mu nimi. Vabadus.

Arvatakse nii ja naa: muretus härraste hoolet; vähesed kergendused, kasinus, armulikkuse väljendused; materiaalne heaolu – siis viimaks vabadus.

Siis ma tulen veel kord? Tulevikuriik, kogu inimkonna õnn.

Siis puhkebki imelill. Nüüd puhkeski.

Minu hing on lillehõng.

Ma pole juht, olen uue voolu hing.

15.08.1907

Hästi magatud, aga kondid rasked. Hästi magatud, aga kondid rasked, isegi valutavad. Ilm pidavat teiseks keerama, rõskus, õhtul kell 5 hakkas tugevalt vihma sadama.

Unenäod: muudkui redutan seltsilisega; unes: surnud sugulased kondavad tubades... (Õhtul: kästel kuldne putukas, hiilgab helesiniselt). Hommikul 10 lõpetame hommikusöögi. Roidumus.

17.08.1907

Hästi magatud. In. segab, kirbud. Kirpude pärast ei saa kella üheni magama jääda, magu. Pärast magan hommikuni.

Päike 18°.

Igasugused unenäod.

19.08.1907

Unenäod: Laura, õnnetu, mustad riided. Vend saatis kirja, olevat teises toas.

24.08.1907

Posti pole.

Mida teha, kui ei pääse koju, kus on kirjandus ja saab end ära elatada. 3 teed: I Jätkata kirjutamist, kuni vähegi võib. II Üle minna saksa keelele, vene kirjandusse. III Praktiline amet: õppida prantsuse, itaalia keelt, mina lisaks inglise keelt, kirjutusmasin tuleb nii või naa osta. Läti kirjandus võib lõppeda, lugejaid ei jätku, keda see huvitab? Partei pole läti rahvast huvitatud, inimesed vaatavad, kuhu paku panna, kus parem karjäär, sakslaste või venelaste juures.

27.08.1907

Unenäod: mu palitu on puhtaks pestud, näeb väga kena välja.

Pean jääma luuletajaks, peab rohkem riskeerima suurte töödega; lootus – selline tunne, et ma tulen võitjaks.

29.08.1907

Posti pole.

Projektid: talvel asuda Zürichisse, soe raamatukogu, võib terve päev istuda. Seal on teater, söök valmis. Mina õppigu, saada professoriks.

26.09.1907

Projektid: iga päeva jaoks eraldi mapp, päevaraamatu tarvis kirjutatud 2 tundi, lisada ka väljalõiked artiklitele, reisikirjeldustele, biograafialet abiks ning tõenduseks. Kirja panna päevasündmused, jutuaJamised.

27.09.1907

Projektid: mitte leinamõtteile alla anda. Luua, kui mitte oma partei, siis oma klikk. Üksi hakkama saada. Keegi ei suuda aidata, ka I. mitte. Igaühel pelgalt oma egoism... In. arvamusele ei saa toetuda: kiitusel on samavähe tähtsust kui dekadentide omavahelistel kiidujuttudel. Sel aastal nõrgad luuletused: olen juba vanas stiilis end tühjaks kirjutanud, tuleb leida uus stiil. See tuleb, kui puhkan. Nüüd tuleb vanad tööd vanas stiilis ära lõpetada, tuleb püüda, et enne ära ei väsiks. Seejärel võin pärast töö lõpetamist alustada uut elu. Ärritun, aga püüan jalutades üle saada, mis osaliselt õnnestubki.

28.09.1907

Kust uut stiili otsida? Rilke – uued võrdlused, töölised – uued teemad ning sihid (muganduda nende nõudmiste ja arusaamiste järgi), omaenda noorusluule – uued tunded, vorm.

1.10.1907

Unenäod: ujun sõbraga järves, kannan tüdrukut.

Ärritun, et In. laseb kõutsil liha süüa.

5.10.1907

Projektid: kirjutada kõutsijutte, igast meie kõutsist.

6.10.1907

Projektid: päevas 9 tundi unele, 8 puhkusele, 7 tööle... Õppida keeli (jõudeajal lugeda ajalehti).

7.10.1907

Projektid: ujuda üle kanali või ookeani. Sel suvel pole mu luuletustes midagi uut. See peab tulema, kui alustan uut elu.

12.10.1907

Igasugused unenäod: serbia neidudega mägedes...

Mõtted: Goethe puhkas 12 aastat, sestap võis nõnda kaua elada. Shakespeare sureb varakult, Schiller samuti. Lugeda Tolstoi biograafiat. Pean samuti puhkama, et mind jätkuks suurtööde jaoks.

16.10.1907

Projektid: välja anda anekdootide kogumik... kapitalistide perede elust... ja välisest tegevusest... Välja anda kogutud teosed. Kirjutada reisijutte ja elukäike... Panna endast huvituma.

18.10.1907

Projektid: pean leidma ameti, kus pole palju riistu ning mille valmistisi võin ise tarvitada. Peab oskama üksinda hakkama saama. Sõpradelt mitte midagi paluda, vaid osata neid ära kasutada ning ohjata.

19.10.1907

Projektid: õppida kokandust, kirjutada töölistele ning ametnikele mõeldud kokandus- ja kodundusraamatud: odav toit, kiire valmistamine, värske.

30.10.1907

Projektid: sõita Ameerikasse, õppida ametit, rätsepaks ja kokandust.

31.10.1907

Projektid: olla ükski.

4.11.1907

Projektid: saksa luule a'la Ludwig Thoma.

Mõtted: 1 aasta kirjutada, siis Ameerikasse raha teenima.

12.11.1907

Projektid: lasta end Milano „La Scala“-sse sisse sokutada.

15.11.1907

Projektid: kõik rahvad reformida: kõik vana hävitada, teadus appi võtta. Odavad korterid paberist. Kokkupandavad, et töölised saaksid oma maja kaasa võtta.

Mõtted: mass on inertne, seda peab silmas pidama, et edasi jõuda.

23.11.1907

Väsimus.

Tunne, nagu seisaks ees suur triumf, sisenemine vene maailma, kirjandusse; uus luule, filosoofia.

4.12.1907

Unenägu: uus kübar, vesi tõuseb järves üle kallaste, haarab mind endasse, kuid ma rabelen välja.

5.12.1907

Unenägu: kollane kõuts on jalgade ligi, hõõrub vastu jalgu. In. naaseb palitus ja kübaras liiliamäelt.

9.12.1907

Roidumus. Juba vana ja tühi, pole ajaga kaasas käidud. Vastikustunne oma luuletuste suhtes. Vana kest tuleb minema heita, maksku mis maksab, saamaks puhata ja alustamaks uusi töid. Peab tõsiselt töötama.

19.12.1907

Projektid: 50. eluaastaks (1915) peab meil olema kindlustatud elu ilma palgatööl käimata... Homme on puhkepäev. Alustada uut elu.

19.03.1908

Kogu mu kirjutatu on liialt lätilik, pole tõlgitav. Tuleb endale tee rajada.

31.03.1908

Mõtted: kuidas läheb „Tulel ja ööl“? Tuleb õigel ajal, kui dekadentidega on juba läbi. Las teeb mind Euroopas kuulsaks.

19.04.1908

Mõtted: J. J. räägib „Tulest ja ööst“ kui suurest euroopalikust teosest, võib saada Nobeli preemia pälvijaks. Taolisi jutte tuleb kultiveerida, pean suurelt ette võtma.

22.04.1908

Mõtted: kui tulen suurkirjandusse, siis tuleb hoopis tõsisemalt, sügavamalt kirjutada, oma rahvast esitleda. Hoopis rohkem tuleb endalt nõuda.

2.05.1908

Mind võivad mõista vaid sotsialist ning tööline, esimene vaimuga, teine – tunnetega. Kui tööline kasvab sotsialismini ning hiljem täieliku enesetunnetuseni, siis mõistab ta ka vaimuga. Kodanikud mõistavad pelgalt vormi; kui aga ei mõista vaimu, selle tundeid ja väljendatud mõtteid, siis ei suudeta mõista, kuivõrd sisu vormiga kattub. Nõndasamuti ei mõista töölinegi, kes teab tundeid, aga mitte vormi. Sestap ongi nüüd moes talendid, kel pelgalt vorm, nagu dekadendid, või pelgalt sisu, nagu Gorkil.

7.05.1908

*Mõtted: pole, kes minust sõbralikult kirjutaks, minu kohta liigub „igasuguseid legende“, sestap tuleb ise enda kohta kirjutada: *Reisenbriefe und Memoiren*. Tuleb veel rohkem töötada.*

2.06.1908

Mõtted: sõnnik, nagu L. Andrejev, trügib ette.

5.06.1908

Mõtted: L. Andrejev suudab kõike! Tuleb kirjutada proosat. Sõnnik tuleb mööda lasta. Saada terveks ja tugevaks.

7.06.1908

Unenägu: kõuts hüppab katuselt mulle sülle. Läheme trepist alla. In. lõikab sinki.

Mõtted: mulle antud aeg avalikkuse mõjutamiseks on läbi; nüüd vaid vaikne töö tuleviku või enese heaks.

11.06.1908

Mõtted: tuleb teistesse kirjandustesse üle minna, või Ameerikasse kauplema.

14.06.1908

Mõtted: süsteem ei lase talendil tippu tõusta, pole võimalik kogu jõudu kasutada; isegi demokraatia ei aita suurt. Hetki tuleb õigesti püüda.

Mõtted: peab kirjutama romaani, tuleb end kokku võtta.

17.06.1908

Mõtted: mingit isu pole töötada. Peab kokku võtma.

27.06.1908

Mõtted: Euroopas läbi lüüa, siis saab kõigist kahtlustest vabaks, ning negatiivsest vahekorrast kodumaaga. Siis on võit.

5.09.1908

Kõik tahavad olla ainukesed. Keegi ei näe teist.

5.02.1911

Kõik teistest parteidest on lollid juba ainuüksi sestap, et on teisest parteist. Teine partei ei mõista seda elulist alust, millel seisab esimene; selle tunnistamine tähendab omaene seaduse pidetuse tunnistamist.

29.05.1911

Suudlus on tõendus ja lubadus.

27.07.1911

Minust väljuvad kaks suunda – parteiretoorika ning romantika sümbolism. Aga neist saavad vaenujalal vennad.

9.09.1911

Uus põlvkond – meie, noored! Vanad ei mõista meid. Nad on hoopiski rohkem üle. Ning elavad ju pelgalt mu enda söömalaia ülejääkidest, räägivad minu keelt, mõtlevad minu mõtteid. Neile avasin ukse, ning nemad, valgusest pimestatud, õpetavad neid, kes suudavad vaadata. Diletantism, ütleme neile kaunis keeles, ning nad mõtlevad, et see on nende keel. Vaimne loidus ja ülespuhutus. Demokraatia tunnus. Nad niidavad seal, kus ma külvan, vaimustuvad seal, kus olen võitnud.

16.10.1911

Kui kõik on hüljanud, kui ei püike, ei puud, ei vesi pole enam sõbrad, siis jääb üks, millest ma ei teadnud ega mõista kogu oma kuulumisega: siis mõtlen endale välja elusõpru, seda sama üksindust, seda sama valu, aga parem elusõpru, teisi inimesi, keda veel pole. Selliseid, kes Sind kõikjal kuulavad, kellega pole kartust rääkida, kes elavad teistsugust, selget elu. Igasugused jõledused saavad välja mõeldud, aga see pole asjata, sest saavad olema tulevikuinimesed, ning Su üksindus ja Su valu on nad loonud.

30.10.1911

Kui töö on suur ja hea, siis pole ta sellele põlvkonnale vajalik, kui kerge ja pealiskaudne, teistelt kokku korjatud, nõrk, siis käib ta küll sellele põlvkonnale. Kui ma töötan raskelt, kõigest jõust, parimate, tõsiste kavatsustega, siis jääb see teadmata, ajalehtede töökiitus olemata. Kui olen tugev, üllas, omakasupüüdmatu, hea, siis see ei kõlba... Ning ometigi olen sellesse põlvkonda raiutud. Temast ei suuda ma vabaneda, teda pole ma valinud, pole võimalik liikata tagasi temas elamist. Need on kõige suuremad

piinad elule. See on traagiline ebaõiglus. Kehaliselt peab elama nii siin, kui seal. Ning keha on sunnitud vastu võtma ka osa kurjast. Aga pääsu pole.

22.11.1911

Argiinimene pole sugugi rahul oma tühisusega; ta rõõmustab oma füüsilise jõu üle. Ning on ju mille üle. Rõõmustab oma allakäiva elu üle. Sest see on talle looduseaduseks.

27.11.1911

Nüüd olen ma üks. Kui tahan kesta, pean võitma; kui tahan võita, siis pean end tervenisti kätes hoidma: ei saa lubada endale mitte mingit hooletust, ei saa ennast mitte milleski haletseda, mitte ühtegi heike ei saa jätta kasutamata, pürgimaks sihtmärgi poole. Vastata kohe igale kirjale, iga töö kohe ära teha... Kogu pehmus hoida teistele, kogu jäikus enesele. Mitte kalduda kõrvalistele sihtidele. Raha vahendina on pooleldi juba olemas, võib juba kasutada. Sihi nimel pole tarvis seda ootama jääda; vaid võtta kasvõi väevõimuga, kui mõistus nõuab.

Olen meist parim. Kas mul on kohustus end vähemate kasuks hävitada? Kas neile vähematele tõuseb sest kasu, kui suurem end alandab ning neid kogu jäänud elu kestel neid teenib? Kas ta saab suuremaks või veel vähemaks? Taanduda võin kõikides asjades ning kõiges end ohvriks tuua, aga kas suured peavad oma suuruselt loobuma? Kas alandus on suuruse eeltingimus, et suuremaks saada?

Olen liialt asistesse töödessa sukeldunud; vahendeid juba pooleldi jätkub, võib hakata enda hüveks töötama; suure sihi hüveks: kujutamaks ennast ja oma maailma – seda mõistmaks ning selle läbi loomaks uut välismaailma... Tuleb ühendada luule ja elu, mõistus ja süda, tahe ja jõud.

28.11.1911

Minu jaoks oli sisuliselt 3 sõna: maailm, In. ja mina. Nüüd on kõigest 2: maailm võttis enesesse In., nüüd olen üksinda ta vastu jäänud. Aga elavana ei või ta mind enesesse võtta.

4.02.1912

Olen jälle Castagnolas. Suur vaikus ja selle taga suur üksindus. Mis saab?

12.03.1912

Tuleb saavutada selline seisund, et draamat saaks ilma pingutamata kirjutada; tuleb jõuda süsteemini; tuleb kirjutada nii korralikult nagu süüakse ja juuakse. Kõik mu senised draamad on juhuslikult kirjutatud. „Tuli ja öö“ on mitmeid kordi katkestatud ja kõrvale heidetud; liiga ägedalt ja intensiivselt. „Kuldratsu“ kogu aine leidmine, plaani paikapanek ja kokku sättimine ühtekokku kõigest 4 nädalat; „Indulis ja Arija“ sai samuti katkestatud ja kõrvale heidetud, siis tähtaja sunnil 3 vaatust kahe kuuga.

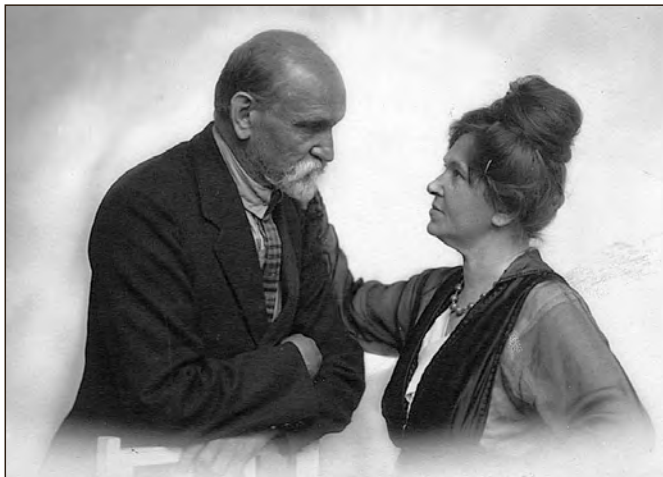
24.04.1912

Mõlgutan juba ammu mõtteid, et peab olema valmis läti kirjandusest lahkumiseks, kui see ülemäära talumatuks muutub. Väljundid: saksa kirjandus, vene kirjandus, vahend: draama, kummalegi oma. Sakslastele: kunstidraama, venelastele: ühiskondlik tööliste draama. Kolmas võimalus: mitte midagi avaldada, siis pole ka pidevat vastikust takistuste pärast, aga veel pole piisavat materiaalselt võimalust ilma sissetulekuta elada. See nõuab kiiret lahendust, sest seisukord muutub üha talumatumaks.

8.06.1912

Tegin omal ajal suure vea, et ei ühinenud dekadentsiga, ega kasutanud kerget vormi ja värvi oma sisu tarbeks. Andrejev tegi seda, saavutas efekti, kuid kukkus tagasi, olles mittekunstnik. Olin liialt poliitikkasse tardunud, et juhust tabada. Teist korda mu elus sellist juhust enam ei tule.

Rainis ja Aspazija 1920. aastail.
Repro



12.06.1912

Sakslased on endil 2500 kirjanikku kokku lugenud. Niivõrd naljakalt suur arv geeniuuseid, et geeniuuste ja kirjanike mõiste kaotab oma kunagise sisu. Peab kokku rehkendama, kas kogu maailmas ning kogu kirjandusajaloo vältel on olnud nii palju kirjanikke kui Saksamaal üheainsa aasta jooksul. Nõndaviisi saab see arutus aina selgemaks.

9.12.1912

Poliitika on kõige madalam elufunktsioon, pelgalt organiseeritud toiduse vallutamine.

10.07.1919

Ma pean looma oma armsa Lätimaa vabaks, poliitiliselt ja majanduslikult iseseivaks riigiks veel sel aastal, ma pean ta tegema maailma esimeseks tulevikuriigiks, ma pean ta õnnelikuks tegema. Minust peab saama ta esimene president veel sel aastal: minust peab saama lätlaste, venelaste ja eurooplaste vabariigi president veel sel aastal. Minust peab saama Rainis Suur, ma pean saavutama imetlust pälviva õnne. Ma pean olema tugev, ma pean võitma, minust peab saama maailma ja proletariaadi esimene luuletaja, minust peab saama esimene Euroopa valitseja, minust peab saama esimene uus Inimene. Minust peab saama uue, tuleviku proletaarse draama, lüürika ja eepika alusepanija ja täitja. Ma pean elama üle kolmesaja aasta täies vaimu- ja kehajõus, südametunnistuse puhtuses, ma pean saama Nobeli preemia ning äraarvamata rikkaks.

Mind peab veel sel aastal kutsutama ja nimetatama Läti, Vene, revolutsiooni ja sotsialismi päästjaks. Ma pean need päästma ning minust peab saama lätlaste, venelaste ja eurooplaste vabariigi esimene president veel sel aastal.

Läti keelest tõlkinud
Hannes Korjus